

Andrzej Kuciński

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

NIEWYPŁACALNOŚĆ, UPADŁOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie

Słowa kluczowe: upadłość, niewypłacalność przedsiębiorstwa.

Upadłość przedsiębiorstw to nieodzowny element współczesnych gospodarek. Zjawisko upadłości dotyka przede wszystkim przedsiębiorstw, które znalazły się w poważnych kłopotach finansowych. Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule jest problematyka upadłości takich firm. W artykule podjęto się próby oceny stanu, tendencji, uwarunkowań upadłości w Polsce. W tym celu dokonano analizy stanu upadłości ze względu na rodzaj, branżę, formę prawną, a także wielkość przedsiębiorstwa.

Wstęp

Przedsiębiorstwa funkcjonujące w warunkach gospodarki rynkowej nie mogą zagwarantować sobie ciągłości swego istnienia. W praktyce gospodarczej obok nowo powstających przedsiębiorstw, tych rozwijających się, występują i takie, które upadają. Z pewnością zjawisko upadłości nie jest niczym nadzwyczajnym, nasila się lub jest ono bardziej zauważalne przez uczestników systemu gospodarczego w okresach dekonjunktury, która sprzyja niewypłacalności przedsiębiorstw.

W Polsce zjawisko upadłości nieznanie było w czasach gospodarki centralnie planowanej, pojawiło się ono wraz z rozpoczętymi przemianami gospodarczymi. Zbudowana od podstaw na nowo gospodarka rynkowa przyniosła ze sobą pierwsze upadłości przedsiębiorstw, które to często miały charakter nagły i były skutkiem dokonanych przemian systemowych. Zgodnie z zasadami gospodarki wolnorynkowej przedsiębiorstwa, które nie są w stanie zapewnić sobie właściwej efektywności, w konsekwencji upadają. Zatem należy uznać, iż upadłość przedsiębiorstw jest jednym z zasadniczych atrybutów gospodarki rynkowej, w tym i polskiej.

Upadłość z reguły ma miejsce wówczas, gdy przedsiębiorstwo staje się niewypłacalne, a także w przypadku, gdy jego zobowiązania przekraczają wartość majątku. Należy się przy tym zgodzić co do jednego, że upadłość to negatywne zjawisko występujące w praktyce życia gospodarczego, któremu towarzyszy często utrata kapitałów w wyniku negatywnie ocenionych przez rynek wdrożonych koncepcji biznesowych.

Trwający obecny ogólnoswiatowy kryzys finansowy, jak i złożoność procesów zachodzących we współczesnej gospodarce, wskazują na konieczność ciągłego monitorowania sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, a także na potrzebę systematycznego określania potencjalnych symptomów determinujących ryzyko upadłości firmy. Tym samym problematyka upadłości przedsiębiorstw jest wciąż aktualnym zagadnieniem chociażby w kontekście ewentualnych negatywnych skutków wywołanych bankrutstwem przedsiębiorstwa dla szerokiego kręgu jego interesariuszy. Zasadniczym celem rozważań jest ocena stanu, tendencji, uwarunkowań upadłości przedsiębiorstw w Polsce. W artykule dokonano analizy stanu upadłości ze względu na rodzaj, branżę, formę prawną, a także wielkość przedsiębiorstwa.

1. Różne aspekty upadłości przedsiębiorstw

Upadłość przedsiębiorstwa można ujmować na różnych płaszczyznach, najczęściej rozpatrywana jest ona w aspekcie ekonomicznym i prawnym.

Ujęcie ekonomiczne upadłości związane jest z sytuacją finansową, w jakiej znajduje się przedsiębiorstwo, to jest, kiedy wykazuje ono trwałą utratę zdolności do regulowania zobowiązań, lub też gdy jego zasoby majątkowe są niewystarczające na pokrycie zobowiązań, bądź w sytuacji, gdy oba zjawiska występują razem¹. Upadłość w sensie ekonomicznym może być również definiowana jako stan przedsiębiorstwa, który powoduje, że nie ma ono możliwości do samodzielnego kontynuowania działalności w taki sposób, aby została jemu przywrócona zdolność do konkutowania na rynku bez udzielenia pomocy z zewnątrz². Upadłość ekonomiczna często definiowana jest przez pryzmat niewypłacalności przedsiębiorstwa, rozumianą jako utrzymujący się długoterminowy stan, w którym majątek przedsiębiorstwa nie wystarcza na pokrycie jego zobowiązań, co w dalszym rozrachunku przekłada się na zaprzestanie płacenia zobowiązań w ogóle³. Należy podkreślić w tym miejscu, iż niewypłacalnością nie jest krótkotrwały lub przejściowy stan, w którym przedsiębiorstwo nie jest w stanie regulować swoich wymagalnych zobowiązań,

¹ A. Hołda, *Zasada kontynuacji działalności i prognozowanie upadłości w polskich realiach gospodarczych*, Kraków 2006, s. 54.

² B. Prusak, *Ekonomiczna analiza upadłości przedsiębiorstw – ujęcie międzynarodowe*, Warszawa 2011, s. 23.

³ B. Wieczerzyńska, *Kryzys w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2010, s. 25.

albowiem sytuację taką należy wiązać z brakiem jego płynności finansowej. Zatem kryterium niewypłacalności przesądza o rozpoczęciu procesu upadłości i likwidacji przedsiębiorstwa.

Upadłość w ujęciu prawnym w przeciwieństwie do upadłości ekonomicznej ustalana jest sądownie. Tym samym aspekt formalnoprawny upadłości odnosi się do rozwiązań prawnych mających swe zastosowanie względem przedsiębiorstwa w sytuacji, gdy wystąpi stan jego niewypłacalności i obejmuje decyzję sądu ogłaszającego jego upadłość⁴. Upadłość sądowa uregulowana została ustawą „Prawo upadłościowe i naprawcze”⁵, u jej podstaw leżą trzy zasadnicze funkcje: *windykacyjna* – pozwalająca na zaspokojenie roszczeń wierzycieli niewypłacalnego dłużnika w jak największym stopniu, *profilaktyczna* – zapobiegająca dalszym upadłościom na skutek niespłacenia zobowiązań przez niewypłacalne przedsiębiorstwo oraz *wychowawcza* – kształtująca wzorce zachowań wśród przedsiębiorców celem wypracowania w społeczeństwie postawy rzetelnego przedsiębiorcy⁶. Pod pojęciem upadłość prawnej należy rozumieć ”pewien stan prawny majątku dłużnika powstały na skutek takich zmian w stosunkach prawnych z udziałem dłużnika, który umożliwia przeprowadzenie egzekucji na rzecz wierzycieli z całości jego majątku”⁷ lub też określić mianem rodzaju przymusu „zaspokojenia wierzytelności, dopuszczalnego w razie niewypłacalności dłużnika lub – wyjątkowo – w razie nadmiernego zadłużenia dłużnika i skierowanego do całego jego majątku”⁸. Zatem pojęcie upadłości w aspekcie prawnym należy kojarzyć z postępowaniem prawnym obejmującym zbiór zasad, norm i procedur odnoszących się między innymi do ogłaszania postępowania oraz zakończenia postępowania upadłościowego.

Na gruncie prawa upadłościowego i naprawczego można mówić o dwóch trybach upadłości: likwidacyjnej oraz układowej⁹. Upadłość likwidacyjną charakteryzuje to, iż powołuje się syndyka masy upadłościowej, którego zadaniem jest upłynnienie składników majątkowych niewypłacalnego przedsiębiorcy. Uzyskane z likwidacji masy upadłościowej środki pieniężne są przeznaczane na zaspokojenie roszczeń wierzycieli. Ogłoszenie przez sąd upadłości likwidacyjnej w praktyce prowadzi do utraty prawa korzystania i rozporządzania mieniem wchodzącym w skład masy upadłościowej, co więcej, postępowanie takie prowadzi do likwidacji podmiotu prawa¹⁰. Prawo upadłościowe i naprawcze przewiduje również postępowanie w trybie naprawczym. Postępowanie

⁴ D. Czajka, *Przedsiębiorstwo w kryzysie – upadłość lub układ*, Warszawa 1999, s. 29.

⁵ Ustawa z dnia 28.02.2003 r., *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Dz.U. 2003 Nr 60, poz. 535.

⁶ W. Podel, M. Olszewska, *Upadłość w praktyce - komentarz, orzecznictwo, piśmiennictwo, wzory, przykłady, przepisy*, Warszawa 2012, s. 26.

⁷ B. Wieczerzyńska, *Kryzys w ...*, op. cit., s. 113.

⁸ S. Gurgul, *Prawo upadłościowe i układowe*, Warszawa 2000, s. 5.

⁹ M. Pannert, *Wpływ upadłości likwidacyjnej na wykonywanie zobowiązań z umów wzajemnych*, Warszawa 2010, s. 27.

¹⁰ R. Adamus, *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Warszawa 2011, s. 24-25.

upadłościowe z możliwością zawarcia układu umożliwia przedsiębiorstwu kontynuację jego działalności oraz stwarza szansę na uniknięcie bankructwa poprzez restrukturyzację zobowiązań w porozumieniu z wierzycielami¹¹. Zatem układ zawarty w postępowaniu upadłościowym nie jest pojęciem tożsamym z jego likwidacją, wręcz przeciwnie, postępowanie naprawcze otwiera drogę przedsiębiorstwu do odzyskania pełnej zdolności płatniczej, przywrócenia mu zdolności do konkurowania na rynku oraz powrotu do grona rentownych przedsiębiorstw. Jednocześnie należy zaznaczyć, iż bez względu na rodzaj postępowania upadłościowego decyzja o ogłoszeniu upadłości pociąga za sobą poważne skutki zarówno o charakterze prawnym, jak i ekonomicznym.

Upadłość przedsiębiorstwa zwykle poprzedza jego długotrwały kryzys, który wpisany jest w schemat funkcjonowania każdej jednostki organizacyjnej. Kryzys przedsiębiorstwa można określić mianem procesu, sekwencją zdarzeń, która uniemożliwia realizację jego statutowych funkcji, stwarzając zagrożenie dla jego istnienia¹², a także jako miano sytuacji, gdzie w wyniku wystąpienia jednocześnie wielu różnorodnych trudności zagrożona staje się realizacja funkcji przedsiębiorstwa, a możliwość zastosowania narzędzi eliminujących negatywne uwarunkowania w przedsiębiorstwie jest mocno ograniczona¹³. Należy zaznaczyć, iż kryzys w organizacji przebiega wieloetapowo i może on obejmować przykładowo następujące jego etapy: zaślepienie-uśpienie, beczynność, błędne działanie, kryzys, upadek-bankructwo¹⁴. Stąd też, jeżeli w przedsiębiorstwie występuje zagrożenie niewypłacalnością, a więc występujący w firmie kryzys jest do opanowania i przewyciężenia, to taka sytuacja stanowi przesłankę do wszczęcia postępowania naprawczego, z kolei gdy przedsiębiorstwo stało się niewypłacalne, nie reguluje swoich wymagalnych zobowiązań, to uważa się, że firma znajduje się w fazie ostrego kryzysu, który nie jest możliwy do opanowania, wówczas sytuacja taka stanowi podstawę do wszczęcia postępowania upadłościowego¹⁵.

W praktyce upadłość nie jest zjawiskiem pojawiającym się nagle, poprzedzona jest ona zwykle długoterminowym kryzysem, który obejmuje narastające problemy, jakie powstają w różnych sferach działalności organizacji. Przyczyny upadłości przedsiębiorstw dzielą się zasadniczo na dwie grupy czynników: egzogeniczne (zewnętrzne) i endogeniczne (wewnętrzne)¹⁶. Pierwsza grupa przyczyn obejmuje zjawiska związane z ogólną sytuacją ekonomiczną

¹¹ B. Wieczerzyńska, *Kryzys w ...*, op. cit., s. 114.

¹² K. Zimniewicz, *Nauka o organizacji i zarządzaniu*, Warszawa-Poznań 1990, s. 223.

¹³ *Zarządzanie w kryzysie. Koncepcje, badania, propozycje*, red. B. Wawrzyniak, Warszawa 1985, s. 38-39.

¹⁴ A. Zelek, *Upadłość przedsiębiorstwa jako skutek kryzysu finansowego. Casus: TUR Polisa SA*, „Przegląd Organizacji” 2000, nr 7-8, s. 47.

¹⁵ B. Wieczerzyńska, *Kryzys w ...*, op. cit., s. 20-25.

¹⁶ T. Korol, *Systemy ostrzegania przedsiębiorstw przed ryzykiem upadłości*, Warszawa 2010, s. 29; E. Urbanowska-Sojkin, *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*, Poznań 2003, s. 21.

kraju, które warunkują funkcjonowanie podmiotów gospodarczych w określonym kraju, regionie. Przyczyny zewnętrzne traktowane są jako niezależne od przedsiębiorstwa, ponieważ pozostają one poza zasięgiem jego oddziaływania i kontroli. Do czynników egzogenicznych determinujących i oddziałujących na warunki funkcjonowania przedsiębiorstw zalicza się przede wszystkim: koniunkturę gospodarczą kraju, politykę monetarną, politykę fiskalną, politykę kursu walutowego, poziom inflacji, poziom dochodów, dynamikę konsumpcji, skłonność do oszczędzania, przepisy prawa itp.¹⁷ Druga grupa przyczyn upadłości przedsiębiorstw ma charakter endogeniczny. Źródła tych przyczyn tkwią w samym przedsiębiorstwie i leżą w zasięgu jego oddziaływania. Wśród najważniejszych czynników wewnętrznych wywołujących upadłość przedsiębiorstw wyróżnić można: złe zarządzanie, niewłaściwe lub słabe kompetencje kadry zarządczej, nieprawidłową kontrolę finansową, defraudacje finansowe, nieefektywne zarządzanie kapitałem obrotowym, brak lub niewłaściwa struktura źródeł finansowania, nieefektywne działania marketingowe, nadmierną skalę działania¹⁸. Reasumując, należy stwierdzić, iż upadłość przedsiębiorstwa najczęściej wywołana jest występowaniem kilku przyczyn jednocześnie zarówno czynnikami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi¹⁹.

2. Upadłość przedsiębiorstw w Polsce

Liczba upadłości ogółem w Polsce w ostatnich latach wyraźnie rośnie, utrzymuje się niepokojący trend stale zwiększającej się liczby niewypłacalnych przedsiębiorstw. W analizowanym okresie 2003-2012 wyróżnić można dwa odmiennie zachowujące się podokresy, pierwszy z nich obejmujący lata 2003-2008 to wyraźnie zakreślony trend malejącej liczby upadających przedsiębiorstw oraz drugi podokres za lata 2009-2012, w którym widoczny jest znaczący wzrost liczby upadłości przedsiębiorstw. Na szczególną uwagę zasługuje rok 2012, w którym to polskie sądy ogłosiły upadłość 877 firm, co w porównaniu z poprzednim 2011 rokiem oznacza wzrost upadłości o 21,3%. Szczegółowe informacje na temat liczby upadłości ogółem w Polsce przedstawiono na wykresie nr 1.

Zasadniczą przyczyną rosnącej liczby upadłości w ostatnich latach jest wciąż utrzymujący się ogólnoswiatowy kryzys finansowy, który przekłada się na niższe tempo rozwoju poszczególnych gospodarek oraz trudniejsze warunki, otoczenie, w jakich muszą funkcjonować przedsiębiorstwa. Obserwowany do 2009 roku kryzys finansowy jest potwierdzeniem na istnienie występującej zależności pomiędzy cyklem gospodarczym a liczbą upadłości przedsiębiorstw.

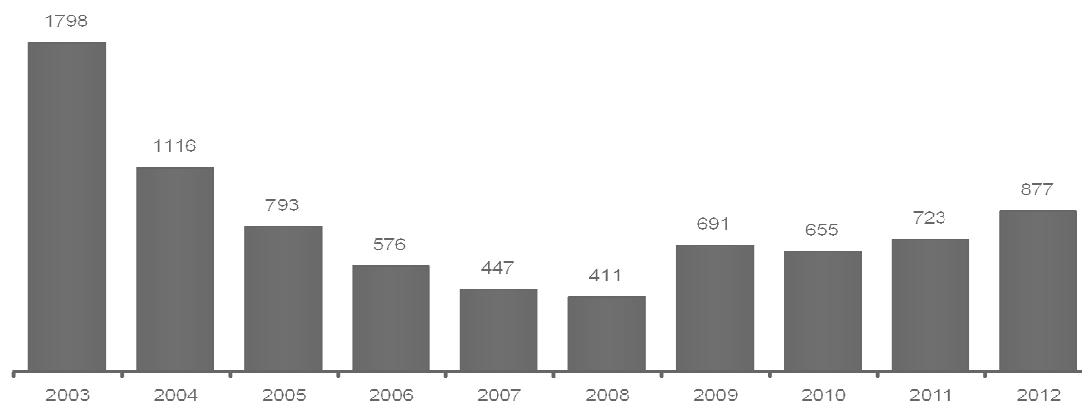
¹⁷ B. Wieczerzyńska, *Kryzys w ...*, op. cit., s. 32-33.

¹⁸ Ibidem, s. 36.

¹⁹ T. Korol, B. Prusak, *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, Warszawa 2005, s. 78.

Zatem należy stwierdzić, iż stan koniunktury gospodarczej wpływa istotnie na liczbę bankrutujących podmiotów.

Ponadto należy dodać, iż liczba przedsiębiorstw wyrejestrowanych z rejestru działalności gospodarczej w Polsce jest zdecydowanie wyższa niż liczba oficjalnie ogłoszonych upadłości i wielkość ta niekoniecznie oddaje skalę tego zjawiska. Pomimo tego statystyki te pozwalają określić zachodzące trendy upadłości polskich przedsiębiorstw.

Wykres 1. Liczba upadłości przedsiębiorstw w Polsce w latach 2003-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Coface Poland 2013.

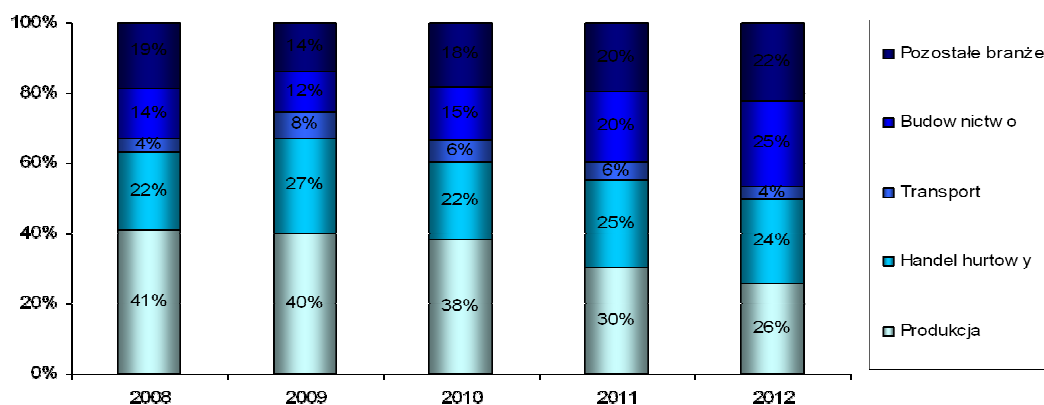
Z analizy struktury upadłości w Polsce w latach 2008-2012 wynika, iż dominującym rodzajem upadłości jest upadłość likwidacyjna. Udział upadłości z możliwością zawarcia układu stanowi niewielką część wszystkich ogłaszanych upadłości. Z danych zawartych w tabeli numer 1 wynika, iż średnio co piąta upadłość ogłaszana przez sądy to upadłość układowa. Należy uznać, iż przedsiębiorcy w Polsce korzystają w niewielkim stopniu z możliwości zawarcia układu, który pozwala im kontynuować działalność gospodarczą.

Tabela 1. Liczba upadłości przedsiębiorstw w Polsce według rodzaju w latach 2008-2012

Rodzaj postępowania upadłościowego	2008	2009	2010	2011	2012
Upadłość w celu likwidacji majątku	348	572	538	620	711
Upadłość z możliwością zawarcia układu	63	119	117	103	166
Ogółem	411	691	655	723	877

Źródło: opracowanie własne na podstawie Coface Poland 2013.

Rozpatrując upadłość przedsiębiorstw w Polsce w latach 2008-2012 według branż, należy stwierdzić, iż najbardziej dotknięty ryzykiem upadłości był sektor produkcyjny. Pomimo tego, że w latach 2008-2012 liczba upadłości w sektorze produkcyjnym spadła z 41% w 2008 roku do 26% w 2012 roku, sektor ten nadal charakteryzuje się największą liczbą przypadków upadłości. Oprócz tego do branż najbardziej narażonych bankructwem należą handel hurtowy oraz budownictwo. Średnio co czwarta niewypłacalność obejmowała przedsiębiorstwa, których profil działalności związany był z handlem hurtowym. Do równie ryzykownych branż należało budownictwo. Ten sektor gospodarki w ostatnich latach przeżywa poważne problemy, znajduje to swe potwierdzenie w liczbie upadłości, w 2012 roku 25% ogółu upadłości stanowiły firmy budowlane. Wzrost liczby upadłości w budownictwie przypisuje się gorszej koniunkturze gospodarczej panującej w tym sektorze, utrzymującym się problemom w dostępie do źródeł finansowania, a także dużej konkurencji na tym rynku. Z kolei relatywnie małą grupę upadłości tworzyły przedsiębiorstwa zajmujące się transportem, w 2012 roku 4% upadłości dotyczyło firm związanych właśnie z tą branżą.

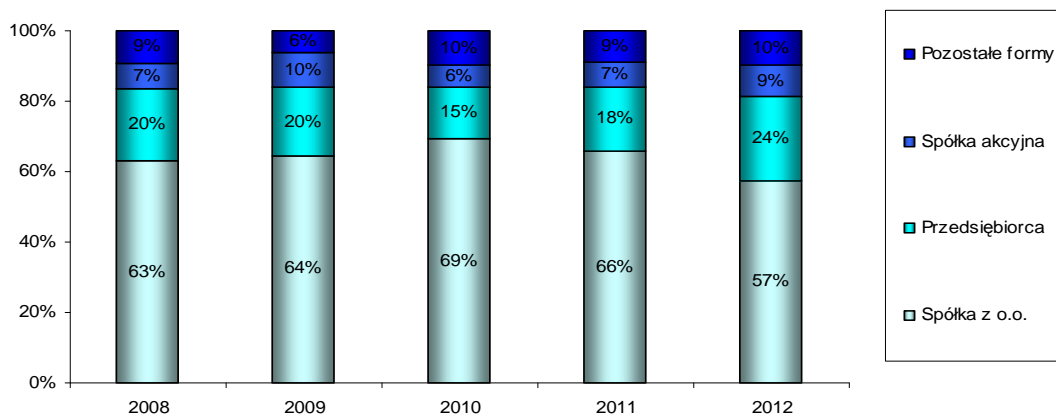

Wykres 2. Upadłości przedsiębiorstw w Polsce według branż w latach 2008-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Coface Poland 2012-2013.

Analizując upadłość pod kątem form organizacyjno-prawnych w latach 2008-2012, należy stwierdzić, iż najwięcej upadłości miało miejsce w grupie spółek z ograniczoną odpowiedzialnością. Liczba upadających spółek z ograniczoną odpowiedzialnością w stosunku do ogólnej liczby bankrutujących firm w sposób zdecydowany zarysowuje swoją dominującą pozycję nad innymi formami prowadzenia działalności gospodarczej. Udział spółek z ograniczoną odpowiedzialnością w ogóle upadłości w analizowanym okresie kształtował się w przedziale 69-56%. Drugą pod względem liczebności grupą upadających przedsiębiorstw stanowiły firmy osób fizycznych samodzielnie prowadzących

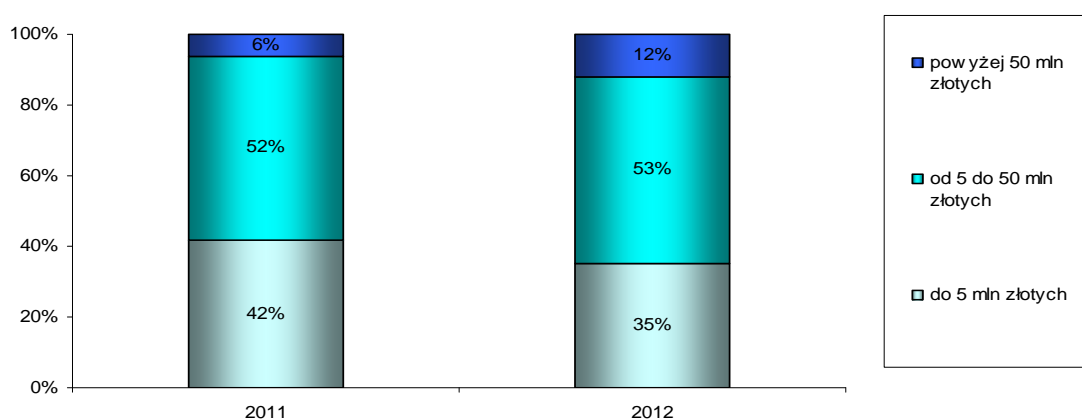
pozarolniczą działalność gospodarczą ze średnim udziałem na poziomie 20%. Procentowy udział pozostałych form organizacyjno-prawnych w analizowanym okresie był nieznaczący.

Wykres 3. Upadłości przedsiębiorstw w Polsce według form prawnych w latach 2008-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Coface Poland 2012-2013

Zjawisko upadłości przedsiębiorstw w Polsce narasta i obejmuje coraz to większą grupę podmiotów gospodarczych. Problem niewypłacalności dotyczy zarówno małych, średnich oraz dużych firm. Firmy z obrotami od 5 do 50 mln złotych stanowiły najliczniejszą grupę upadających przedsiębiorstw. Z kolei przedsiębiorstwa małe, których przychody nie przekraczały kwoty 5 mln złotych odpowiedzialne były w 2012 roku za 35% niewypłacalności. Problem upadłości dotyczy coraz częściej dużych firm z obrotami rocznymi powyżej 50 mln złotych, których udział w 2012 roku wynosił 12%, podczas gdy w 2011 roku wynosił jedynie 6%.

Wykres 4. Upadłości przedsiębiorstw w Polsce ze względu na wielkość firm w latach 2011-2012.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Coface Poland 2012-2013.

Podsumowanie

Problem upadłości przedsiębiorstw w kontekście panującego ogólnoswiatowego kryzysu finansowego nabiera szczególnego znaczenia jak nigdy dotąd. Jak pokazują statystyki, zjawisko niewypłacalności firm nasila się w momencie utrzymujących się negatywnych czynników prowadzących do pogorszenia sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, a następnie wystąpienia w nim kryzysu finansowego, który może prowadzić do upadłości firmy.

Istniejące w Polsce rozwiązania prawne przewidują możliwość ogłoszenia upadłości w ramach postępowania upadłościowego i naprawczego. Instytucja upadłości odgrywa istotną rolę w gospodarce rynkowej, albowiem ma ona charakter przymusowego wykonania zobowiązań i chroni wierzycieli przed ponoszeniem dalszych strat²⁰.

Zapoczątkowany od 2009 roku rosnący trend liczby upadłości przedsiębiorstw w Polsce trudno będzie w obecnych warunkach rynkowych zatrzymać, albowiem obserwuje się znaczący wzrost liczby firm, które w ostatnim czasie zbankrutowały. O powadze tego zjawiska mogą świadczyć spektakularne przykłady upadłości z rynku kapitałowego w Polsce. Lista firm notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, w stosunku do których upadłość została ogłoszona, jest długa, a wśród nich można wyróżnić takie przedsiębiorstwa, jak: Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego w Łapach, Monnari Trade, Hydrobudowa, PBG, Bomi.

Summary

INSOLVENCY, BANKRUPTCY ENTERPRISES

Keywords: bankruptcy, insolvent enterprises.

The bankruptcy of enterprises is an indispensable part of modern economies. The phenomenon of bankruptcy primarily affects enterprises which were in serious financial difficulties. The subject of discussion in this article is the of issue bankruptcy of enterprises. The article attempts to assess the status, trends, determinants of corporate bankruptcy in Poland. For this purpose, an analysis has been made of the state of bankruptcy due to the type, industry, legal form and the size of the enterprise.

²⁰ K. Górka, *Postępowanie upadłościowe w procesach restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Uwarunkowania sprawnego działania w przedsiębiorstwie i regionie*, red. M.G. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2011, s. 118.

Literatura:

1. Adamus R., *Przedsiębiorstwo upadłego w upadłości likwidacyjnej*, Warszawa 2011.
2. Coface Poland, *Raport na temat upadłości przedsiębiorstw w Polsce w 2012 roku*,
http://www.coface.pl/CofacePortal/ShowBinary/BEA%20Repository/PL/pl_PL/documents/Raport_Coface_Upadlosci_caly2012.
3. Coface Poland, *Raport na temat upadłości przedsiębiorstw w Polsce w 2011 roku*,
http://www.coface.pl/CofacePortal/ShowBinary/BEA%20Repository/PL/pl_PL/documents/Raport_Coface_Upadlosci_caly2011.
4. Czajka D., *Przedsiębiorstwo w kryzysie – upadłość lub układ*, Warszawa 1999.
5. Górka K., *Postępowanie upadłościowe w procesach restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw*, [w:] *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Uwarunkowania sprawnego działania w przedsiębiorstwie i regionie*, red. M.G. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2011, z. 20.
6. Gurgul S., *Prawo upadłościowe i układowe*, Warszawa 2000.
7. Hołda A., *Zasada kontynuacji działalności i prognozowanie upadłości w polskich realiach gospodarczych*, Kraków 2006.
8. Korol T., Prusak B., *Upadłość przedsiębiorstw a wykorzystanie sztucznej inteligencji*, Warszawa 2005.
9. Korol T., *Systemy ostrzegania przedsiębiorstw przed ryzykiem upadłości*, Warszawa 2010.
10. Pannert M., *Wpływ upadłości likwidacyjnej na wykonywanie zobowiązań z umów wzajemnych*, Warszawa 2010.
11. Podel W., Olszewska M., *Upadłość w praktyce – komentarz, orzecznictwo, piśmiennictwo, wzory, przykłady, przepisy*, Warszawa 2012
12. Prusak B., *Ekonomiczna analiza upadłości przedsiębiorstw – ujęcie międzynarodowe*, Warszawa 2011.
13. Urbanowska-Sojkin E., *Zarządzanie przedsiębiorstwem. Od kryzysu do sukcesu*, Poznań 2003.
14. Ustawa z dnia 28.02. 2003 roku, *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Dz.U. 2003 Nr 60, poz. 535.
15. Wieczerzyńska B., *Kryzys w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2010.
16. *Zarządzanie w kryzysie. Koncepcje, badania, propozycje*, red. B. Wawrzyniak, Warszawa 1985.
17. Zelek A., *Upadłość przedsiębiorstwa jako skutek kryzysu finansowego. Casus: TUR Polisa SA*, „Przegląd Organizacji” 2000, nr 7-8.
18. Zimniewicz K., *Nauka o organizacji i zarządzaniu*, Warszawa-Poznań 1990.